

ЛАО-ЦЗИ

ДАО ДЕ ДЗИН

КНИГА ШЛЯХУ І ШЛЯХЕТНОСТІ

1

Незбагненні дороги, якими ходять люди.
Не має імені початок Неба й Землі,
хоча природу і називають Праматір'ю.
Усе суще має спільні витoki, а ім'я не істотне.
Незбагненному підходять усі імена.
Звільнись від пристрастей,
щоб відчути заповітну таємницю Дао,
або завзято шукай його реальних проявів.
Перехід від містичного до реального
і є дверима до всіх чудес світу.

2

Розуміння природи прекрасного
викликає усвідомлення потворного;
попит на добро виникає, коли шириться зло.
Тому — життя і смерть завжди поруч.
Про важке знаємо завдяки існуванню легкого;
відмінність між довгим і коротким,
як і різницю між високим і низьким,
бачимо у порівнянні — і так без кінця.
Різні звуки, поєднуючись, утворюють мелодію;
завершення одного стає початком іншого.
Щира людина робить потрібне без зайвих слів;
на місці не стоїть і дозволяє рухатися іншим;
не забуває про вигоду, але зиску не шукає;
напружується помірно; успіхом не хвалиться —
саме тому її не цураються.

3

Звеличення та надмірна розкіш одних —
причина заздрощів і штовхають інших красти.
Позбався проблем — добре ховай свої гроші.
Зайві знання змушують людей діяти.
Коли повні животи та спокійні серця,
зникає заздрість і бажання все знати.
Відсутність напружених дій веде до спокою.

4

Дао — так називають те,
що неможливо описати або зрозуміти —
це порожнеча, з якої виникають усі речі,
це причина, яка породжує всі наслідки.
Найбільша річ — мов порошок, поруч з ним.
Не існує міри його гармонії й хаосу,
міри його милосердя і невблаганності.
Воно існує завжди, існує невідомо чому.

5

Небо і Земля позбавлені співчуття
і не заважають діяти всьому живому.
Людині слід без жалю сприймати себе й інших,
як солом'яне опудало, яке сплять на святі.
Простір між Небом і Землею порожній —
тому він не зникає і придатний для життя.
Він мінливий — тому незрівнянний у проявах.
Але доволі — життя не любить марних слів.

6

Невичерпні можливості,
приховані в п'їтїмї нереалізованого.
Невідомі корені живого між Небом і Землею.
Буття проявляється в безконечному розмаїтті —
жива нитка поєднує і підтримує все суще.

7

Небо — найбільше із суцього,
а Земля — найдавніша з істот.
Як вони досягли величі й довголіття?
Небо і Земля живуть, забувши про себе.
Уникаючи обмежень і страхів власного «я»,
звільни своє тіло — воно саме обере дорогу.
Живи спокійно, а не думай про спасіння.
Але хіба не вийде, що так собі нашкодиш?
Навпаки — так і досягають повноти реалізації.

8

Вищі чесноти подібні до води.
Вода приносить усім користь —
вона не шукає вигоди, просто хоче спокою.
Жити у спокої — це не втеча від справ,
а те, що надміру перейматися ними не варто.
Щире серце підвладне внутрішнім мотивів.
Щирість сприяє збереженню гідності людини;
наділяє силою і точністю її судження,
дає змогу керуватися в житті головним
і тому справи завершуються успішно,
а зміни завжди відбуваються вчасно.
Лише той, хто поступливий, як вода,
звільняється від помилок.

9

Вода витікає, коли налити через край.
Ніж псується, якщо його постійно гострити.
Багатство робить людину самовпевненою
і тим пильнішою має бути її охорона.
Вчасно зупинитися, кинути завершену справу —
це шлях Неба і саме так має робити людина.

10

Як зберегти душу й тіло, об'єднавши їх;
як досягти спокою дитини, тамуючи подих?

Як уникнути омани, очистивши душу?
Як керувати людьми, покладаючись на любов,
але не маючи досвіду керування?
Як бути добрим, осягнувши природний шлях,
адже всі небесні шляхи починаються на землі?
Чи збудешся справ, довіряючи логіці природи?
Створювати і рости, не привласнюючи;
рухати, не докладаючи зусиль;
керуючи, не вважати себе володарем —
це і є прояв моральної сили Де.

11

Тридцять спиць утворюють колесо,
змушуючи порожнечу служити опорою.
Глечик корисний, адже пустий всередині.
Вікна й двері, а також вільне нутро,
роблять житло зручним у користуванні.
Тому — наповнення приносить прибуток,
спустошення приносить користь.
Реалізація Де можлива у порожнечі Дао.

12

Хто чує п'ять звуків одразу — глухне.
Хто бачить одночасно п'ять кольорів — сліпне.
Хто відчуває п'ять смаків, впадає в оману.
Прагнення до мети, змушує мчати щодуху,
а серце робиться нестримним і байдужим.
Гонитва за чудесами збіднює життя.
Тому щира людина відчуває світ душею,
а не тільки очима, вухами і язиком;
зрікаючись оманливого — знаходить основне.

13

Любов, як і ненависть, джерело страху.
Найвища насолода, як і найбільша турбота,
виснажує найбільше.
Людська любов робить тебе залежним —
боїшся не здобути її, потім — боїшся втратити.
Дбаючи тільки про себе, людина протистоїть

всьому світові й тим завдає собі шкоди.
Коли людина не прагне до власної вигоди,
то якої шкоди можна їй заподіяти?
Тому високо цінуй не тільки себе, а й землю,
на якій живеш, і людей, що тебе оточують,
щоб жити спокійно, маючи опору і сприяння.

14

Бачити — для цього мало просто дивитися,
варто бути спокійним, зливаючись зі світом.
Чути — це не просто слухати,
а значить — бути безмовним і порожнім.
Бути помірним — це не обмежувати себе,
ніби скнарі, а цінувати те, що маєш
і спокійно приймати неминучі втрати.
Хто застосовує ці правила, той припадає
до невичерпного джерела мудрості
та поєднуючи їх разом, може досягти єдності.
У чому ж суть єдності? Їй не притаманні
риси святості або винятковості.
Вона не додає світла і не множить темряви.
Вона нескінченна й безіменна — це і є Дао.
Постає з небуття і повертається в небуття.
Це форма без форми, образ без сутності.
Воно химерне й незрозуміле.
Можна стояти перед ним і не бачити його.
Дао зв'язує живу ниткою майбутнє й минуле,
і ця нитка протягнута через сьогодні.

15

Давні даоси проникали в суть явищ —
необізаному їх важко зрозуміти.
Лише їхні слова та їхні дії, можуть допомогти
зрозуміти їхній світогляд та їхнє переконання.
За життя, вони були такими обережними,
наче ішли по кризі через потік;
були насторожі,
наче ворог міг наскочити у будь-яку мить.
Невибагливі, як просте дерево,
завжди поводитися чемно, як у гостях.

Податливі, немов весняний сніг,
вони були неосяжними, наче провалля.
Непроглядні, як потік каламутної води,
вони, залишаючись незбагненними самі,
здатні були все пояснити.
Кинувши справи, спонукали інших до дій.
Вони послідовно трималися Дао,
вгамувавши свої бажання; тішилися існуючим,
замість того, щоб створювати нове.

16

Тримаючи свідомість у нерухомості,
я досягаю порожнечі меж цього світу —
там єднається все, що є навкруги.
Всі численні істоти, породжені у світі,
повернуться до витoku, до спокою і тиші.
Все живе, почувши свою душу,
збагне споконвічне і прийме свою долю.
Всі ми сліпо йдемо назустріч власному лиху,
нехтуючи споконвічним, забувши,
що воно і є загальною скарбницею,
що ця скарбниця і є верховним правителем,
цей правитель і є Небо, що Небо і є Дао,
що Дао і є те саме — безмежне, вічне.
Воно втратило своє тіло, своє «я»
і тому його життєві сили невичерпні.

17

Вищий правитель, воно дарує можливість
самоусвідомлення своїм підданим,
але не прагне звеличити або нагородити їх.
Не бажає вселити страх до себе,
не вимагає тупої покори.
Сліпа віра потрібна, коли бракує знання —
хто все бачить сам, тому навіщо вірити сліпо?
Успіх у справах — абсолютно природна річ
для людини, якій світ відкрив свою душу.

18

Коли світ стає надміру жорстоким,
тоді черга за «гуманізмом» і «справедливістю».
Коли навколо багато розумників,
тоді з'являється велике лицемірство.
Коли в родині розлад, тоді вимагають
«батьківської любові» та «чемності».
Коли в державі безлад і колотнеча,
тоді об'являються «щирі патріоти».

19

Збагачуючи свої знання,
людина йде до мудрості, а не до щастя.
Без претензій на справедливість та співчуття,
воскресне взаємна любов і пошана до батьків.
Знищення власної жадібності й хитрості,
приведе до зникнення злодіїв та грабіжників.
Ці три правила — шлях до досконалості.
В чемності та простоті — сила життя.
Позбудься корисливих інтересів,
щоб звільнитися від пристрастей.

20

Залежність від речей і від людей
приводить до смутку й горя.
Взаємні надії та сподівання
позбавляють опори в житті.
Намагаючись зробити добро іншим —
приносимо їм зло.
Страх перед самотністю лякає людину,
але нікому не минути цього!
Поки всі люди веселі,
наче святкують прихід вічної Весни,
хтось залишається тихим і непомітним,
наче мала дитина, що не вміє ще сміятися,
така знесилена, така сумна, як мандрівник,
що втратив можливість повернутися додому.
Усі люди тішать своє «я»,

лише хтось відмовляється від цього.
Його серце схоже на серце дурня —
таке темне, таке непроникне!
Буденний світ людей ясний та очевидний,
лише хтось живе у світі непевному,
подібному до вечірніх сутінків.
Життя людей розписане до дрібниць,
лише хтось живе у світі неквапливому,
потаємному, спокійному і тихому, як озеро;
неочікуваному, подібно до подиху вітру!
Людям завжди є чим зайнятися,
лише я один живу безжурно,
подібно до невченого дикуна.
Лиш я один відрізняюся від інших тим,
що понад усе ціную коріння життя —
Праматір усього Світу.

21

Сама сутність Де витікає з Дао —
Дао зумовлює можливості Де.
Дао — це основа реалізації всього суцього,
шлях його загадковий і незбагнений.
Воно туманне й розпливчате:
у його бездонній глибині сховані образи речей,
у його неясності прихований зміст,
у його суцільній пітьмі чекають свого часу
зерна можливого існування.
Потенціал усієї Природи,
її ймовірна реальність дрімає в ньому.
Від давніх часів до наших днів
не припиняються спроби, знайти
виразне його тлумачення, необхідне
як інструмент пізнання основи всіх речей.

22

Збиткове змінюється прибутковим,
замість неправди приходить правда,
після низької води настає повінь,
старе змінюється новим, мале — великим.
У зменшенні — джерело вигоди,

у збільшенні — джерело сподівань і тривоги.
Дослухайся свого розуму, своїх серця і душі.
Спокійний дух у того, хто не виставляє себе.
Душа чистіша, якщо не вважати себе святим.
Здобуваючи успіх, не варто боротися з собою.
Щоб розвиватися — відкинь жалість до себе.
Той здатен жити у злагоді зі світом і із собою,
хто здолав потяг висовуватися перед усіма.
Але збиткове змінюється прибутковим —
старі мудрі слова — і це не порожні звуки.
Ставши цільним, врешті, зрозумієш і це.

23

Говори менше, а поведься простіше.
Шквальний вітер не дме весь ранок,
дощульна злива не триває весь день,
хоч їх утворюють Небо і Земля.
Навіть Земля і Небо не породжують вічного.
А людина — чи може вона рівнятися до них?
На порожньому шляху Дао, чистота душі
допомагає встановити зв'язок із силою Де.
Порожнеча бажань дорівнює порожнечі Дао,
чистота душі дорівнює чистоті Де.
Мудрість і чистота — плід втрачених ілюзій.
Віра приходить на місце, вільне від сумнівів.

24

Навшпиньки довго не встоїш,
широким кроком не зайдеш далеко;
під яскравим світлом, важко бачити інших;
вихваляючись, не прославишся,
нападаючи, не переможеш.
Усе живе уникає марної метушні
та уникає даремної збитковості.
Жити згідно з Дао — оптимальний шлях.

25

Те, що виникло з хаосу,
породжене не Небом і не Землею,

існує саме по собі — таке безмовне,
таке порожнє, і немає йому ні кінця, ні краю.
Діє скрізь і не зупиняється ніколи,
тому його нарекли Праматір'ю всього суцього.
Не знаючи його імені, люди кажуть — Дао.
Мабуть, краще назвати — Велике.
Велике — значить Невловиме,
Невловиме — значить Найглибше,
а це значить — невичерпне в перетвореннях.
Дао — це Велике, Небо — це Велике,
Земля — це Велике і людина також — Велике.
На світі існують чотири Великі речі
і життя людини — це одна з них.
Людина підкоряється велінням Землі,
Земля підкоряється велінням Неба,
Небо підкоряється велінням Дао,
Дао підпорядковане тільки саме собі.

26

Важке лежить в основі легкого.
Спокій — головне у русі.
Людині спокійній, до снаги бути пильною,
йдучи весь день біля возу з вантажем.
Що вдієш з тим, хто став незалежним?
Він сприймає дійсність без нарікань,
керується тільки особистими мотивами.
Володар десяти тисяч возів втрачає пильність,
дозволяє презирству роз'їдати власну душу.
Поспіх і метушня ведуть до втрати влади.

27

Істинний шлях не зберігає слідів,
щирі слова промовляються без зусилля.
Найкращий план — це відсутність планів.
Найміцніші двері не мають замка,
тому його неможливо зламати.
Найміцніші пута утримують без мотузки
і їх неможливо розітнути.
Мудрість у тому, щоб допомагати ближнім;
у сприянні будь-якій істоті; у тому,

щоб нікого не уникати і не цуратися.
Це й називається — бути щирим і відкритим.
Той, хто пробує поліпшити життя людей,
не може бути гідним наставником.
Не цінуй високо своїх настанов,
не дорожи тим, що маєш,
адже знання — це велика омана.
І це справді, глибока думка.

28

Небо наділяє серця мужністю і рішучістю.
Земля вчить безмірного терпіння — це та
бездонна посудина, з якої живиться всесвіт.
Тільки так можна сприймати світ цілісно,
так само, як сприймає його немовля.
Виходячи на світло, пам'ятай про темряву,
Будь-яке «так» містить приховане «ні» —
будь-яке ствердження містить протиріччя.
У всякої палиці є інший кінець.
Кожен із нас є взірцем таких суперечностей —
постійне усвідомлення їх присутності
допомагає уникнути багатьох ілюзій —
це дорога до самоствердження і пізнання світу.
Женці слави, пам'ятайте про приниження.
Перевал лежить між гординою і покорою —
на цих вершинах неможливо встояти.
Проходячи між ними, збережи гідність.
Розумна людина, знаючи користь
від існування суперечностей у світі,
стає мудрою, але велика істина єдина
і не підлягає поділові чи аналізу.

29

Бажання правити світом відоме кожному,
а хтось прагне цього понад усе,
та від цього немає великої вигоди.
Світ — вмістилище духу — річ прекрасна
і таємнича — ним неможливо володіти.
Кожен, хто прагне цього, зазнає невдач —
бажаючи втримати, тільки втрачає.

Кожна жива істота або намагається
втекти від долі або приймає свою долю;
пихтить і схлипує або дихає повними грудьми;
вибивається із сил або смиренно приймає те,
що дає життя; або береже себе, або губить.
Уникай беззастережності та крайностей.

30

Покладаючись на Дао, служи собі та людям,
але не як той солдат, що жертвує собою
заради інших, будь готовий з легким серцем
покинути все, чому служиш.
Адже найцінніше — спокій і злагода,
а служіння і справи ведуть у реп'яхи й терен.
Віддавши всі сили одному, втрачаєш у іншому.
Успіх — це наслідок, він має свої причини —
його важко досягти, дбаючи тільки про нього.
Забудь про милосердя і не жалій себе,
дій не грубою силою, а неквапливо,
позбудься зарозумілості та самовпевненості.
Успіх прийде сам собою — не варто гнатися
за ним та намагатися здобути його будь-що.
Усе живе, досягнувши розквіту, починає марніти,
тому що досягло цілі — виконало призначення.
Той, хто зберіг зв'язок з Дао, береже життя.

31

Дао вчить уникати битви.
Зброя — погане знаряддя пошуку щастя —
воно лише вгамовує бажання присвоювати.
Великі війни породжують голод.
Перемігши, великий воїн спиняє насилля;
перемагає, адже його змушують;
перемагає і не пишається перемогою.
Радість перемоги ґрунтується на смерті.
Свято перемоги схоже на поминки.

32

Дао існує завжди, хоч як його назви —

воно велике навіть у незначному,
ніхто не може підкорити його своїй волі.
Досконале правління тих повелителів,
що керуються мудрістю Дао.
Небо і Земля знаходяться у взаємній злагоді,
вони поступливі і не шкодять перебігові подій.
Жорстке керування і суворий контроль
погіршують долю простих людей.
Нова влада називає старі речі заново —
але назв бракує, тому слід зупинитися вчасно.
А коли вмієш своєчасно зупинитися,
Назв та слів завжди вистачає.
Описати Дао словами неможливо, як і звести
воду всіх річок і морів в одне русло.

33

Хто знає людей — той мудрий,
Хто знає себе — той чистий духом.
Хто перемагає людей — той сильний,
Хто перемагає себе — той міцний.
Кому досить того, що має, той досконалий,
Хто нездоланний — той володіє волею.
Хто не витрачається марно — той надійний,
Хто, вмираючи, живе — той збагнув вічність.

34

Дао — немовби плин великої річки,
безліч його потоків розходяться всюди.
Все суще виникає і триває в ньому.
Дао вдало діє повсюди і уникає слави —
не вимагає сприймати себе, як володаря.
Хто позбувся пристрасті, той досяг малого.
Досяг великого той, хто вільний від величі.

35

У великому взірці — гармонія всього світу.
Цінуй його і добудеш мир, злагоду і повноту.
Незворушно сприймаючи реальність,
я йду в позамежне, і радість переповнює мене.

Дао — це те, що знаходиться за гранню слів.
Таке тонке, що не має ні смаку, ні запаху.
Вдивляючись, не можу його розгледіти,
прислухаючись, не можу його почути,
користуюся ним і не можу його вичерпати!

36

Велика пристрасть виснажує і мучить,
непорушна рішучість сповнює силою.
Велика пристрасть робить тебе кволим,
незламна рішучість — могутнім.
Велика пристрасть оволодіває тобою,
непохитна рішучість робить тебе вільним.
Щоб у когось забрати, потрібно спочатку дати.
Слова ці несуть прихований зміст.
М'яке і поступливе долає тверде і жорстке.
Риба ховається там де глибше,
так і людина приховує справжні мотиви.

37

Дао ігнорує інтереси будь-якої справи,
але не марнує часу на байдикування.
Повелитель, у своїх діях схожий на нього,
править ненав'язливо й цілеспрямовано —
життя саме долає спроби стрімких змін.
Угамуй жагу до здійснення справ.
Жити у простоті, без нав'язливих думок —
це і є звільнення від пристрастей та бажань.
Коли прийдеш до внутрішнього спокою,
тоді весь світ затихне разом із тобою.

38

Людина добра не прагне робити добро.
Щира душа діє, не вдаючись до дії.
Метушня у справах шкодить чистоті намірів.
Любов до людей не потребує напруження.
Справедливість здійснюється за необхідності.
Роби добро забувши про вдячність.
На подяку розраховує прихильник ритуалів —

він замість Дао користується Де,
замість Де користується справедливістю,
замість любові проявляє турботу.
Коли справедливість заміняють ритуалом,
нищаться основи і зароджується смута.
Зовнішнє — квітка Дао, яка вабить невігласів.
Бери суть — залиш дріб'язкове.
Візьми плід — відкинь квітку.

39

Основа життя всього суцього — у єдності.
Завдяки єдності небо стало чистим,
земля — непорушною, дух — чистим,
долини — квітучими, народилися всі істоти.
Єдність робить повелителя взірцем у світі.
Коли зникає єдність — руйнується небо;
стає хиткою земля; долини, що не квітнуть,
перетворюються на пустелю;
істоти, що не народжують, зникають;
зарозумілих повелителів скидають.
Прості люди — основа для можновладних,
як низьке — опора для високого.
Правитель називає себе «самотнім» тоді,
коли забуває, що народ — його опора.
Адже колісниця не їде без коліс,
а коштовний камінь найкраще виблискує,
поміж простого каміння.

40

Перетворення на протилежне — основа Дао.
Усе живе виринає з небуття і йде у небуття.
Лише виявляючи м'якість і податливість,
залишаєшся придатним для змін і для життя.

41

Хтось змінює все «на краще», доки є сили.
Інший живе не тільки розумом, а й серцем.
Ледачий глузує над цими обома —
гумор угамовує розпач перед непоборним.

Отже, не шукай істини у словах.
Шлях світла не кращий за блукання у темряві;
перемога й поразка завжди поруч;
найвища вершина зустрічає холодним вітром;
широка дорога важка, як шлях над проваллям;
видатні люди поневіряються, як і звичайні,
а доля геніїв важка, як і доля безталанних.
Любити весь світ важко, як і кохати жінку.
Опиратися долі — пусте, як і підкоритися їй.
Солодкою буває брехня й гіркою щира правда.
Великий квадрат не має кутів;
найкраще дається безкоштовно;
голос Всесвіту тихіший за власний;
образ Бога окреслюється в немовляті.
Доля невідома й невідворотна,
але ми — єдине, що в неї є.

42

Людина самотня між Небом і Землею.
Все, що є у цьому світі, живе у гармонії.
Дитина щаслива, бо спершу знає тільки маму,
потім тата, а зрештою, пізнає всі речі світу.
Жіноче пересилює за рахунок
поступливості чоловічого й навпаки.
У природі, як і в людей, усе вирішується
у взаємодії і суперечності Інь та Янь,
енергією Ци наповнене все на світі —
тому рух по колу продовжується завжди.
Самотні, сірі й безталанні служать панам,
владики звать себе так само — слугами народу.
Всі ми працюємо або на себе, або — на інших.
Те, чого вчать мудрі люди, повторю і я:
сильний духом не зігнеться перед смертю —
та сила духу і впертість ще нікого не вберегли.

43

Слабкі долають сильних.
Жорстокі та міцні не вмирають своєю смертю.
Небуття, як вода, байдуже до форми
і проходить там, де нема жодної шпарини.

Відсутність справ — найвигідніша справа,
а знання без слів найглибші та найточніші —
насправді, мало хто здатний це збагнути.

44

Що точніше — назва чи зміст?
Що дорожче — сама річ чи її ціна?
Більше втратить той, хто прагне збагачення,
чи той, хто не боїться збитків?
Найпалкіша любов, потребує великих витрат;
те, що сховане найліпше, швидше загубиш.
Почуття міри рятує від ганьби —
хто зупиняється вчасно, не потрапить у біду,
а здобуде відчуття абсолютного, безкінечного.

45

Досконала річ має звичайний вигляд.
Повне вщерть сприймається, як порожнє.
Щира правда схожа на брехню.
Великий майстер робить все просто.
Рух зігріває, спокій захищає від спеки.
Ясна та спокійна свідомість — найцінніша річ.

46

Коли все йде своїм шляхом,
коні запряжені, щоб орати землю.
Коли зникає гармонія у світі,
бойові коні топчуть нові шляхи через поля.
Невдоволення існуючим шкодить найдужче.
Прагнення володіти більшим — згубне.
Невичерпна та криниця, з якої береш у міру.

47

Не виходячи надвір, знати все на світі;
не визируючи у вікно, бачити шлях Неба;
іти далі, а знати все менше — правдива людина
знає те, до чого не доїхати, не дійти.

Знає про те, чого не видно неозброєним оком,
вона діє без умислу, тому і досягає успіху.

48

Дотримуючись мудрих вказівок,
кожного дня щось та одержиш.
Якщо йдеш своїм шляхом —
повсякчас лише втрачаєш.
Втративши усе, що можеш, разом із тим
позбудешся необхідності будь-що робити.
Звільнення від справ, визволяє і від лінощів.
Володар Світу завжди вільний від справ.
Хто прикутий до справ — не володіє і собою,
а не те, щоб володіти всім Світом.

49

Щире серце не може бути незмінним,
адже воно таке, як у всіх людей.
Хто добрий до мене, той робить гарну справу;
хто недобрий до мене — так само робить добро,
адже він допомагає мені стати кращим.
Я вірю тим, хто щирий із мною, але брехунам
я теж вірю — так зможу стати правдивим.
У світі є не тільки щирі люди — тут живуть
підлесники, чиї серця мов стічна канава.
Мене породив цей світ і в мені, як у дзеркалі,
відбивається все, що є у ньому.

50

Народження та смерть — вхід і вихід.
Завжди вихід буває там, де раніше був вхід.
З кожних десяти троє народжені вмерти,
а троє — народитися щоб жити;
ще троє вмирають через свої дії,
бо вони надміру прагнуть вижити.
Той, хто сприймає життя щиро, береже себе,
він не стає жертвою носорога або тигра
і не загине випадково або на війні.
Носорогові нікуди буде встромити свій ріг,

тигрові ні в кого буде запускити свої пазурі,
ворогові нікого буде вразити своїм мечем.
Адже у ньому нема того, що шукає смерті.

51

Усе, що бере початок із Дао,
зростає завдяки силі Де — завдяки їй
знаходять форми і народжуються істоти.
Все живе знаходить своє призначення,
проходить і завершує свій шлях.
Тому поважають Дао і цінують силу Де.
Дао — найбільша річ у світі,
а Де — найцінніша річ у світі.
Адже воно не піддається чужим настановам
і безперервно утворюється саме по собі.
Воістину все, що походить з Дао,
росте завдяки силі Де — вона утримує
й опікується, встановлює і підкорює,
виховує і береже, зумовлює, але не володіє;
діє, але не розраховує на інших;
переважає все, але не прагне очолювати.
От що значить чудесна сила Де.

52

Праматір — це і є основа Світу.
Зливаючись з нею, знаєш — ти її дитина.
Розуміючи, що ти її дитина,
робиш так, щоб у всьому слухатися її.
Позбувшись свого «я», вже не пропадеш.
Зачини свої вікна і закрій свої двері,
щоб уникнути страждань і неприємностей.
Відкрий себе світові та покинь свої справи —
і не матимеш перешкод до кінця своїх днів.
Здатність бачити непримітне — ясність.
Здатність утримувати оманливе — сила.
Прислухайся до своєї душі й знайдеш ясність.
Втративши все, щезне саме собою твоє «я»,
це і є — за життя знайти безкінечне, вічне.

53

Якби знаття — ходив би зручним шляхом:
вузькі стежки через хащі, лякають мене.
Широкою дорогою зручно йти до мети —
натомість мушу ходити манівцями.
Багаті хорони, високі паркани, красивий одяг,
вірний захист, нажива, пиятика та розпушта —
все це у високій ціні для людей.
Надійна комора миліша відкритого серця.
Байдуже, що поля поросли бур'янами
і вмирають від голоду чужі діти.
Ці люди і є довершені бандити і грабіжники,
воїстину — навіщо їм Дао?

54

Важко вирвати те, що має міцне коріння,
годі легковажити тим, чим усі керуються.
Марну віру батьків передаємо дітям і онукам.
Коли звільнишся від цього сам,
твій дух здобуде джерельну чистоту.
Коли зможеш зреалізувати це в сім'ї,
сила твого духу поллється через край.
Коли зможеш практикувати з іншими,
сила твого духу стане визначною.
Коли зможеш розповсюдити це по країні,
сила твого духу стане непереборною.
Коли зможеш діяти так скрізь,
сила духу твого стане безмежною.
Лише спостерігаючи за собою, пізнаєш себе;
лише живучи в родині, пізнаєш, яка вона;
лише серед людей можна вивчити їхню вдачу;
лише вболіваючи за країну, розумієш її діла;
лише вдивляючись у світ, можна щось бачити.
Що потрібно для того, щоб пізнати весь світ?
Тільки те, що тебе оточує.

55

Здобувши повноту сили Де,

людина стає схожа на немовля.
Змія її не вжалить, дикий звір її не розірве,
хижий птах не встромить у неї своїх кігтів.
М'якість духу й гнучкість тіла,
дозволяє досягти безмежного.
Не відрізняючи, де самка, а де самець,
така людина сприймає все у єдності,
вона звільняється від гонитви за результатом
і досягає початкової чистоти.
Може кричати весь день і не захрипнути,
тому, що перебуває в гармонії.
Досягти гармонії — значить знайти одвічне.
Пізнати одвічне — значить знайти ясність.
Життя, наповнене до країв, — це і є щастя.
Серце, до якого дослухаються, наділяє силою.
Все у цьому світі, ледь досягши цвітіння,
одразу марніє, пориваючи зв'язок із Дао.
Підтримуючи цей зв'язок, відновлюєш життя.

56

Знання і досвід годі пояснити й передати —
бо той, хто не знає, не зможе зрозуміти.
Закрити свої вікна, зачинити свої двері,
стримати жагу годити, обмежити свій запал,
привести до гармонії свою душу,
сприйняти все у житті без упередження —
це і значить досягти внутрішньої єдності.
Воістину, не можна знайти це,
не позбувшись співчуття до ближнього,
байдужості та брутальності,
прагнення до благодіянь, заздрості й гніву,
захоплення високим, презирства до низького.
Внутрішній Світ — найцінніша річ під Небом.

57

Справедливість керує державою;
хитрість дає перевагу на війні;
незворушне сприйняття існуючого
становить основу володіння усім світом.
Як же пересвідчитися, що це так? А от як:

Коли в суспільстві множаться заборони,
тоді в народі стає більше сірих і убогих.
Коли серед людей розповсюджується зброя,
тоді збирається морок над державою.
Коли багато хитромудрих знавців,
тоді й зникає віра в чудесне.
Чим жорстокіші укази і методи управління,
тим більше злодіїв і бунтівників.
Тому мудра людина каже собі:
я звільнюсь від прагнення змінювати —
і все саме собою замінюється на краще;
я прагну до тиші і спокою — і все набуває ладу;
я не керую справами — і все вдається;
я звільняюсь від захоплень і пристрастей —
і все повертається до простоти і природності.

58

Спокійне і зважене керування державою
робить народ щасливим.
Занадто діяльний уряд веде до нещастя.
У нещасті — причина прагнення кращого;
надлишок щастя — шлях до біди.
Яка між цим різниця, адже немає чіткої межі?
Справедливість стає хитрістю, добро — злом,
людина завжди — бранець ілюзій.
Бути щирим і не зазіхати на чуже —
це і є прояв справедливості.
Безкорисливість нікому не шкодить,
а правдивість не підштовхує до зла.
Чистота душі звільняє від гонитви за славою.

59

Правлячи людьми і слугуючи Небу,
дотримуйся помірності — будь стриманим.
Помірність удосконалює чистоту Де —
бездоганна чистота — це вирішальна перемога.
Велика перемога дає невичерпну силу.
Невичерпна сила підкорює весь світ.
Доля світу залежить від безмежного,
первісного, незмінного і довічного Дао.

60

Правління світом і готування дрібної риби,
потребує наполегливості та терпіння.
Дао керує світом, не змінюючи своєї сутності,
але його дії спричинюють усі зміни.
Воно діє не на шкоду людям, але без його дій
не було б людських страждань.
Той, хто дотримується зв'язку з Дао, так само
не несе людям шкоди, бо єднає з ним
свою силу Де, тому і Дао не шкодить йому.

61

Державу робить міцною здатність
розвиватися й міцніти подібно до плину річки,
що вбирає в себе води інших річок і потічків.
Земля, на якій ми живемо, це приклад злагоди.
Земля, мов велика самиця, завжди перебуває
у спокої й тим долає будь-якого самця.
Знаходячись у спокої, вона готова до всього.
Мала держава слабша за велику,
бо велика держава може підкорити її силою.
Велика держава слабкіша малої,
бо мала перемагає її покорою.
І тому: щоб завоювати любов до себе,
потрібно бути нижчим або стати нижче.
Обов'язок великої держави —
забезпечити необхідним усіх підлеглих.
Обов'язок малої держави — служити людям.
Отже, місце великого — внизу.
Будь терплячим і готовим до змін.

62

Дао — це загадкова сутність світу,
скарб для добрих людей і захист для поганих.
Промовляючи красиві слова або демонструючи
гідність, важко позбутися недобрих людей.
Навіщо ж тоді вибирають повелителя?
Навіщо призначати йому радників?

Хіба повелитель і радники потрібні,
щоб носити наряди і їздити на колісницях,
краще б їм просто дотримуватися Дао!
У давнину дотримувалися Дао —
не мріяли, а брали своє, нещадно караючи;
береглися від шкідливого і нечистого —
це і є реальний шлях Дао.
От чому увесь світ скоряється перед Дао.

63

Відповиси добром на зло — зробиш
те мале, з якого утворюється все велике.
Звільнись від думок і намірів.
Стаючи до справи, не будь залежним від неї.
Смакуй і не думай, що вважається смачним.
Сприймай складне, як просте і природне.
Знайди у визначному доступне і звичайне.
Відтак великі труднощі вирішуються самі собою,
а нереальне набере рис конкретного.
Людина щира, все доводить до завершення,
себе не ставить високо і так здобуває повагу.
Грандіозному пророцтву вірять найменше.
Просте на словах — складне на ділі.
Людина правдива готова до гіршого —
серйозно сприймає справи прості й складні
і тому зрештою позбувається проблем!

64

Те, що в рівновазі, легко втримати,
те, що народжується, набуде будь-якої форми.
Тонке і прозоре легко розтане;
мале і непримітне вільно проходить усюди.
Просто вершити те, чого ще нема,
очолювати те, що не чинить опору.
Товсте дерево виростає з дрібного зерна.
Вежа в дев'ять ярусів зростає з купи піску.
Шлях завдовжки в тисячу кілометрів
починається в тебе під ногами.
Той, хто підраховує — програє,
той, хто намагається втримати — втратить.

Щира людина не має звички передбачати та розраховувати, вільна від зайвого і невдач. Забути про втрати і пристрасть, ходити наявними дорогами, навчатися у неосвічених, цінувати доступне — це і є природний шлях.

65

Давні Даоси тримали свої знання при собі, про них важко щось стверджувати напевне. Істина, відома всім, це лихо для країни, тому що надмірні знання не приносять щастя. Так можна збагнути довічну чистоту Де. Ця чистота глибока й неосяжна, вона здається ворожою всьому живому, але саме вона і поєднує все живе.

66

Річки і моря легко збігають униз — тому і можуть бути володарями низин. Той, хто хоче стати вищим за інших, має навчитися ставати нижчим. Той, хто хоче стати на чолі, мусить уміти давати іншим дорогу вперед. Хто стоїть над усіма й нікого не пригноблює, іде попереду, але нікому це не шкодить — таку людину люблять і підтримують. Вона не бореться і тому нездоланна.

67

Мій шлях під Небом великий!
Він великий тому, що не має собі подібних,
тому, що ні на що більше не схожий.
Він такий досконалий, що співзвучний
морокові ночі незапам'ятних часів —
його не вхопиш рукою!
Є три важливі речі, які пильно оберігаю.
Перше — я милосердний.
Друге — я ошадливий.
Третє — не прагну бути попереду.

Я милосердний — і можу ставати хоробрим.
Я ощадливий — і можу бути щедрим.
Не рвуся вперед — і можу стати лідером.
Хто кидає любов заради війни,
нехтує помірністю заради достатку,
зрікається місця господаря заради слави,
той обов'язково загине!
Милосердний у бою перемагає —
оборона його неприступна,
Небо його охороняє, любов рятує.

68

Розумний командир не любить воювати.
Сильний проти рівного не протистоїть прямо,
Щоб вжити силу ворога, вчись відступати.
Уміння правити за законами природи —
не боротися з тим, хто вищий,
уміти використовувати тих, хто сильніший —
от що зветься остерігатися боротьби.
Ці чесноти Де, завжди придатні до вжитку.

69

Військове мистецтво вчить:
не починай битву першим — вичікуй;
не осмілюйся наступати хоча б на крок —
ліпше відступи на десять кроків; це значить —
дія без діяння, перемога без зусилля.
Найгірше — зневага до суперника.
Суперника долає той, хто переміг себе.

70

Я говорю про речі прості й зрозумілі,
я говорю про шлях легкий і відкритий.
Але ніхто з людей не може цього збагнути,
ніхто не здатний діяти так.
Вони вірять словам, але не доходять до справ
і тому їм ніколи почути самих себе.
Хто розуміє себе — спокійний і непримітний,
це тому, що він себе цінує.

Людина щира неначе жебрак,
що приховує під одягом коштовну яшму.

71

Опановуючи і розбудовуючи
свій Внутрішній Світ, людина зростає.
Внутрішні протиріччя виснажують найбільше.
Бути відвертим із собою — початок щирості.
Усвідомлення хвороби — початок одужання.

72

Людей лякає самотійність,
тому вони й опиняються в неволі;
нехтуючи шансом жити вільно і безтурботно,
гублять можливість насолоджуватися життям.
Лише той має перепони, хто вибудовує їх сам.
Знай себе, але не виставляй напоказ.
Люби себе, але не піднось високо.
Так, зрікаючись одного, знайдеш інше.

73

Хоробрий і наполегливий воїн гине.
Хоробра але сумирна людина рятує своє життя.
Одному на користь, іншому на шкоду —
хто знає, чому безжальне Небо?
Це і мудрецеві важко зрозуміти —
небесне Дао переборює без насильства;
не переконує і легко отримує дозвіл;
не кличе до себе, а всі самі до нього йдуть;
діє стримано, але завжди домагається свого.
Небесні тенета розкинуті скрізь, і хоча мають
чималі отвори — крізь них не проскочиш!

74

Люди забувають про смерть і не бояться її.
Чи варто нагадувати про неї та погрожувати нею?
Той вартий загибелі, хто тримає людей у страху.

Смерть споконвічна і приходить до всіх.
Хто може підмінити Великого Майстра?
Беручи сокиру Великого Майстра,
навряд чи зможеш зберегти цілими свої руки!

75

Люди весь час, мов негодовані —
вони прагнуть загребти все більше й більше.
Людині важко змінитися,
коли понад усе вона ставить вигоду.
Кожен так дбає про власне життя,
що у скрутну годину не може опиратися смерті.
Лише той, хто справді, цінує життя,
не чіпляється за нього понад усе.

76

Людина народжена м'якою і податливою,
Вмираючи — стає твердою й непоступливою.
Усе живе — тварини, дерева і трави — все,
що приходить у світ, таке поступливе і ніжне,
а вмираючи, стає твердим і ламким.
Хто м'який і податливий — іде дорогою життя;
затятий і неподатливий іде шляхом смерті.
Сміливий воїн рветься у бій собі на погибель.
Дерево, високе й міцне, знайде свою сокиру.
Ніжне і слабке перевершує сильне і могутнє.

77

Небесне Дао немов би натягує лука:
Верх опускається, низ підіймається —
надлишок вилучає, недолік наповнює.
Дао забирає у багатих і віддає бідним.
За людськими законами, навпаки —
забирають у бідних, віддають багатим.
Хто ж має надлишок і сам віддає іншому?
Тільки той, хто керується законами Дао.
Щира людина трудиться не заради користі,
здійснює подвиги не заради слави.
Вона не має пристрастей, тому стає великою.

78

Вода м'яка й поступлива,
але розмиває тверде й міцне.
Її легко відтіснити, але важко пересилити.
Податливе переборює міцне,
м'яке долає тверде — усі це знають,
але ніхто не наслідуються діяти таким чином.
Ось чому мудрі люди кажуть:
Стати господарем — це взяти на себе всі
приниження країни, а щоб стати володарем,
треба прийняти всі нещастя країни.
Слова істини схожі на дурний жарт.

79

Великі збурення залишають наслідки.
Зовнішній спокій приховує потаємні образи —
невже це і є загальним благом?
Розумні люди тримаються власних правил,
а не покладають відповідальність на інших.
Так і дії Неба вільні від будь-яких уподобань —
воно завжди сприяє щирій людині.

80

Добре в малій державі, де мало людей.
Де можна обійтися без складних інструментів.
Жити хочеться так, щоб усе було поруч
і не було потреби їздити далеко —
щоб човни і колісниці не були потрібні.
Воїнам, якщо вони і є, ліпше зберігати мир.
Замість грамоти й обчислення, щоб вистачало
лише зав'язувати вузлики на пам'ять.
Добре, якщо на всіх досить смачної їжі,
красивого одягу, зручного житла і тепла.
Добре, щоб були привітливі сусіди,
чути, як співають їхні півні і гавкають собаки.
В гості не ходити, а жити на одному місці
до самої старості, до самої смерті.

Правдива мова — невимушена,
а вишукана мова вводить в оману.
Відверта людина не сперечатиметься —
слова мовлені в суперечці — порожні слова.
Хто знає — не переконує, має той, хто віддає.
Дао несе користь живому і нікому не шкодить.
Істинний шлях людини — дія без боротьби.

Значення деяких ієрогліфів:

ДАО: складається із двох частин — «дорога» і «людина».
Дорога, шлях по якому ходять люди.

ДЕ: складається із трьох частин — «іти», «прямо», «серце».
Зовнішні прояви людини і прояви внутрішньої самодостатності.

Шен жень: «дослухатися до голосу мудрості», «повідомляти про почуте» — дуже мудра людина (у цьому тексті — щира, відверта).